

عنوان: آشنایی با دانش نحو (نحو)
نام پدیدآور: دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های
علمیه.

سرشناسه: پایانی، محمد رضا، ۱۳۴۹.
شناسه افزوده: حوزه علمیه. دفتر تدوین متون
درسی

شناسه افزوده: حوزه علمیه. مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

مشخصات نشر: قم، مرکز مدیریت حوزه‌های
علمیه، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۱۶۹ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۵۰-۴۹-۶

یادداشت: کتابنامه: ص. (۱۶۹)-۱۷۲:

همچنین صورت زیر نویس.

رده بندی دهگانه: ۴۰۰-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

رده بندی دهگانه: ۴۰۰-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

رده بندی دهگانه: ۴۰۰-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

شماره کتاب: ۳۹۹۱۵۱۶

آشنایی با دانش نحو

نحو

محمد رضا پایانی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

نوبت چاپ: نهم، بهار ۱۳۹۷

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۳۸۲

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه:

۰۲۵-۳۲۹۱۰۹۷۰

WWW.TMD.IR

۱- از کیه صاحب نظران، اساتید معزز و طلاب گرامی درخواست

می‌شود ما را از نظریات خود نسبت به کتب برزخیه بن‌مطابق طریق

پایگاه الکترونیکی WWW.TMD.IR مطلع نمایند.

۲- برای اطلاع از بودجه بندی کتاب به پایگاه الکترونیکی فوق مراجعه فرمایند.

آشنایی با دانش نحو

www.etaab.ir

قال ابو عبد الله الصادق عليه السلام: تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي تَكَلَّمَ بِهِ خَلْقَهُ.^۱

سقدہ دفتر

حوزه های علمی شیعی که به حق میراث داران رسالت انبیای عظام هستند، در طول حیات خود همواره گاهبان تراث جاوید معارف اهل بیت علیهم السلام و پاسداران حریم و کیان شریعت الهی بوده اند. بدیهی است که استمرار این رسالت عظیم الهی به صورت کارآمد و متناسب با مقتضیات دنیای امروز مستلزم برنامه ریزی صحیح و تحول در نظام آموزشی و برنامه درسی حوزه ها و متوازن ساختن اهداف عالیه این نهاد مقدس، با نیازها و چالش های جدید و نیز توجه به گسترش علوم دینی و تنوع رشته های آنهاست.

از طرفی اصلی ترین ابزار انتقال علوم و معارف و تربیت پیشینیان، فضای تدریس و رابطه استاد و شاگرد است و در این میان کتاب درسی به عنوان محور ارتباط بین استاد و شاگرد، از جایگاه ویژه ای برخوردار است؛ چنان که در حوزه های علمیه یکی از مهم ترین محورهای تحول نظام آموزشی و با بهترین نمود آن، تغییر متون آموزشی و تولید کتاب های درسی جدید در حوزه علوم اسلامی بر اساس نیازهای نوظهور است.

دفتر تدوین متون درسی، تولید محتوای درسی، کمک درسی و راهنمای تدریس در حوزه علوم اسلامی، و همچنین بازبینی و اصلاح متون درسی تدوین شده بر

۱. وسائل الشیعة، ج ۵: ص ۸۴. باب ۵۰ من ابواب احکام الملابس. الحدیث ۱.

اساس ارزیابی‌های انجام شده را به عنوان مهم‌ترین رسالت، نصب‌العین خویش قرار داده است و از بدو تأسیس تاکنون گام‌هایی را برای اصلاح و به روز رسانی و متوازن ساختن متون آموزشی به لحاظ استانداردها و متناسب با مقتضیات آموزشی طلاب برداشته است. بدیهی است که رسیدن به آرمان فوق با بهره‌گیری از همه ظرفیت‌ها، نیروهای انسانی موجود در قالب‌های مختلف (مشاوران، گروه‌های علمی، همکاران و منتقدان)، نظارت و ارزیابی مستمر و دریافت بازخورد از برنامه‌های انجام شده، و فرهنگ‌سازی در جهت ایجاد تلقی صحیح از فرایند تدوین متون آموزشی امکان‌پذیر خواهد بود.

کتاب حاضر با عنوان "آشنایی با دانش نحو" متناسب با اولین مرحله آموزش علم نحو در حوزه‌های علمی (مرحله آشنایی) تدوین شده است. این دفتر برخود لازم می‌داند تا از مولف اثر استاد **شیخ ابوالحسن علی بن ابی‌طالب** رحمته‌الله و **شیخ ابوالحسن محمد رضا پایانی** که سالیان متمادی مشغول تدریس و تحقیق در حوزه علمیه در علوم ادبی، فقه و اصول است، و همچنین گروه ادبیات عربی، مشاوران، ارزیابان و نیز تمام عزیزانی که در امر آماده سازی و چاپ کتاب با این دفتر همکاری نموده‌اند صمیمانه قدردانی نماید.

امید است این قبیل تلاش‌ها مسیر رشد و بالندگی طلاب و گروه‌های علمی را روشن‌تر نموده و مورد رضایت حضرت صاحب‌الامر عجل‌الله تعالی فرجه‌ه قرار گیرد.

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمی

فهرست مطالب

فصل اوّل: کلیات و مقدمات دانش نحو

۱۸.....	درس اوّل: علم نحو
۲۲.....	درس دوم: کلمات و جملات
۲۶.....	درس سوّم: اعراب
۳۰.....	درس چهارم: انواع اعراب و علامت های آن
۳۵.....	درس پنجم: عوامل و اقسام فعل مضارع
۴۰.....	درس ششم: اعراب تقدیری و فرعی فعل مضارع
۴۵.....	درس هفتم: انواع اعراب و علامت های آن در اسم
۵۰.....	درس هشتم: اسماء مبنی ۱ (ضمایر)
۵۷.....	درس نهم: اسماء مبنی ۲ (اسماء اشاره، موصوفه و استفهام)

فصل دوّم: اسم های مرفوع و عوامل رفع آنها

۶۴.....	درس دهم: فاعل و عامل رفع آن
۶۸.....	درس یازدهم: نایب فاعل و عامل رفع آن
۷۲.....	درس دوازدهم: مبتدا و خبر
۷۶.....	درس سیزدهم: نواسخ ۱ (مقدمه - حروف مشبّه به فعل)
۸۰.....	درس چهاردهم: نواسخ ۲ (افعال ناقصه)

فصل سوّم: اسم های منصوب و عوامل نصب آنها

۸۶.....	درس پانزدهم: مفعول به
۹۰.....	درس شانزدهم: مفعول مطلق

درس هفدهم: مفعولٌ فیه	۹۴
درس هجدهم: مفعولٌ له	۹۸
درس نوزدهم: مُنادا	۱۰۱
درس بیستم: حال	۱۰۴
درس بیست و یکم: تمیز	۱۰۸
درس بیست و دوم: مستثنی به «إلا»	۱۱۲

فصل چهارم: اسم های مجرور و عوامل جز آنها

درس بیست و سوم: مجرور به حرف جز (۱)	۱۱۸
درس بیست و چهارم: مجرور به حرف جز (۲)	۱۲۲
درس بیست و پنجم: اضاف	۱۲۶
درس بیست و ششم: اضافه (۲)	۱۳۰

فصل پنجم: توابع

درس بیست و هفتم: صفت «نعت»	۱۳۶
درس بیست و هشتم: عطف بیان و بدل	۱۴۰
درس بیست و نهم: تأکید	۱۴۴
درس سی ام: عطف به حروف	۱۴۸
إعراب سورة النبأ	۱۵۲
منابع و مآخذ	۱۶۶

مقدمه مؤلف

حوزه های علمی اسلامی، قدمتی برابر با پیدایی شریعت مقدّس اسلام دارند، دانشمندان و فرهیختگان اسلامی میراث داران انبیاء الهی به ویژه پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد ﷺ و همچنین امامان بزرگوار علیهم السلام از خاندان پاک او

می باشند.

می توان گفت که تمام رشته ها و فنون اسلامی از تفسیر قرآن کریم تا سایر علوم نقلی و عقلی ندارند به علوم عربی (ادبیات عرب به معنای کلی) به ویژه علم نحو هستند.

روشن است فرا گزین مطلب هر دانشی، باید از نقطه ای آغاز و به نقطه تسلط ختم شود. این فرآیند باید بر اساس ساختار و چارچوب تعریف شده ای باشد تا هدف آن تحقق یابد.

یکی از عناصر تاثیر گذار بر این فرآیند، تعریف منطقی مراحل آموزشی است. متن آموزشی به عنوان مهمترین ابزار انتقال دانش، از این مراحل پیروی می کند. دانش نحو نیز از این قاعده مستثنا نیست، از گذشته تا کنون این مهم، مورد غفلت نبوده است و متونی برای فرا گیران به فراخور توان علمی و مرحله تحصیلی ایشان در نظر گرفته می شده است ولی به این علت که متن گذشته در ادوار زمانی مختلف و بدون توجه به متون دیگر، نگاشته شده است، این مراحل قابل اجرا نبوده است.

به لطف پروردگار پس از مدت ها نهادی شکل گرفته است که یکی از فرصت ها را پیش روی آن، سامان دادن به این مراحل در متون آموزشی است.

مرحله آغازین هر دانشی از حساس ترین این مراحل است. کتاب پیش رو برای

نخستین مرحله فراگیری دانش نحو، جهت طلابی که پیش از اخذ دیپلم کمر به فراگیری معارف اهل بیت علیهم السلام بسته اند، نگاشته شده است. در این مرحله، دانش پژوه با ساختار علم نحو به صورت کلی و اجمالی، آشنا می شود.

انتظار می رود فراگیر طی گذراندن این کتاب، با مسائل مهم و مفاهیم کلیدی دانش نحو آشنا شود در عین حال به مهارت نسبی در تطبیق آموخته های خود بر جمله ها و عبارات های ساده برسد.

بدیهی است این کتاب به موارد و موضوعات به طور جامع و جزئی نپرداخته است و برابر نظر نگارنده های این نصی به مسایل عمده و دارای اولویت، ورود داشته است. بنابراین در تشریف ها و بیان نکات، از پرداختن به قیود جزئی، دقیق و مسائل چالش برانگیز اجتناب نموده است. ضمن این که بر حفظ اتقان مطالب و انطباق آنها با تراث گران سنگ اسلام و شیعه تأکید شده است.

ویژگی های این کتاب را می توان در چند مورد بیان کرد:

۱. مسایل و مطالب در حد ضرورت و اختصار بیان شده است و از بیان همه موارد و موضوعات همچنین مسایل چالشی پرهیز شده است.
۲. ادبیات به کار رفته در عبارت ها و جمله های کتاب - با این که تلاش بر دقت و رسایی شده است - به گونه ای طراحی شده است که خودخوان نباشد تا سهم استاد در انتقال مطالب، قابل توجه باشد.
۳. مثال ها شامل نمونه های عرفی، قالبی (صَرَب، زید، عمرو) و قرآنی. روایی است تا جنبه مهارت افزایی آن ارتقا یابد.
۴. هر درسی دارای مُلَخَّص الدرس به زبان عربی است تا ضمن فراهم

شدن امکان تطبیق متن عربی بر متن فارسی، زمینه ای برای آشنایی با عبارات‌های عربی در کتب آینده حاصل شود.

۵. با هدف ترویج آموزش پژوهش محور و رونق بخشیدن به سنت بی بدیل مباحثه، عناوینی پیشنهاد شده است تا فراگیر با کمک استاد، رجوع به منابع کمیل با هم فکری به نتیجه علمی برسد.

۶. برای تمام دروس، تمرین‌های متناسب در نظر گرفته شده است تا مطالب، کاربرد، تثبیت شود.

همچنین در پیش هر فصل، بخش «تطبیق» طراحی شده است تا توانایی پیاده سازی مطالب اموخه برآباد قرآنی منتخب، در فراگیر ایجاد شود.

در پایان خداوند را بر این رفیق شکرگزار و مراتب تقدیر و سپاس خود را به محضر اساتید ارجمند و دست اندر داران سست خوش که نگارنده را در به سامان رساندن این اثر یاری کرده اند به جای می آورم.

به ویژه برخورد لازم میدانم از استادان بزرگوار حضرت حجت الاسلام والمسلمین سید حمید جزایری و حضرت حجت الاسلام والمسلمین حاج سید احمد حسینی متولی، گروه علمی نحو و ارزیابان محترم که از هیچ عنایتی فروگذار نکردند خالصانه تشکر کنم. شکرالله مساعیهم الجمیلة.

اللهم تقبل هذا بوجهک الکریم

محمدرضا پایانی خرداد ماه ۱۴۰۷

سخنی با استادان

اثر پیش رو برای مرحله آشنایی (کتاب نخستین نحو) و طلابی که پیش از اخذ دیپلم، شوق به فراگیری معارف اهل بیت علیهم السلام یافته اند، در نظر گرفته شده است.

این کتاب از پنج فصل و سی درس تشکیل شده است. عناصر کتاب، مشتمل بر متن درس، پیش سازمان دهنده، هم اندیشی و مباحثه، تمرین و تطبیق می باشد.

در مورد هر یک نکات پیشنهاد می شود:

۱. تلاش شده است هر درس (بدون لحاظ تمرین) یک جلسه آموزشی را تأمین کند، هرچند ممکن است در نظر گرفتن موضوع درس یا وضعیت فراگیران، بیش از یک جلسه، زمان بطلبد.

پیشنهاد می شود ابتدا مطالب کتاب انتقال یابد سپس متن درس با هدایت و توضیح استاد محترم خوانده شود و همچنین از پرداختن به مطالب جزئی و تکمیلی اجتناب و به مراحل آینده واگذار شود.

پیش سازمان دهنده ها (مطالبی که در آغاز درس ها آمده است) جهت آمادگی ذهنی فراگیر برای ورود به هر درس و ایجاد ارتباط درس ها با یکدیگر است و در شکل گیری ساختار کلی دانش نحو، تأثیر مهمی دارد، توصیه می شود مورد توجه ویژه قرار گیرد.

مثال ها گوناگون در نظر گرفته شده است، تا امکان بیشتری برای استاد به منظور افزودن بر آنها فراهم شود. در مَلَخَصُ الدرس نیز متن عربی آمده که به طور اختصار، ناظر بر مطالب هر درس است، شایسته است استادان محترم برای ایجاد

انگیزه در طلاب جهت پرداختن به آنها و ترجیحاً حفظ آنها، عنایت فرمایند. بخش هم اندیشی، زمینه ای برای تلاش فکری و انجام مباحثه و پژوهش میان طرب ایجاد می کند، مناسب است اساتید در این خصوص تدابیر لازم را به عمل آورند.

۲. تمرین هر درس برای کاربردی شدن و تثبیت مطالب برای طلاب است و مکمل درس است. لذا درخواست می شود حتماً انجام آنها از فراگیران خواسته شود و در کلاس توسط استاد، رگوار بازخورد داده شود.

۳. بخش تطبیق که در پایان هر فصل طراحی شده است به منظور پیاده کردن آموخته های طلاب به صور جامع برایات شریفه است. با توجه به این که سوره نبأ در پایان کتاب با ذکر نکات است، راه انجام این بخش هموار است. در پایان از تلاش دلسوزانه اساتید تقدیر و تشکر می شود، در ضمن کاستی و نقص در کار بشری طبیعی به نظر می رسد، از این که با پیشنهادهای سازنده و انتقال کاستی ها، بنده را یاری می کنید، سپاسگزارم.

سخنی با طلاب

کتاب حاضر به عنوان نخستین متن آموزشی در دانش نحو در نظر گرفته شده است و متناسب با شرایط مخاطب می باشد. برای دستیابی به اهداف تعریف شده این کتاب - در مرحله آشنایی - به نکاتی اشاره می شود:

۱.۱. کتاب عنوان متن آموزشی طراحی شده است و انتقال مطالب آن عملاً با تدریس توسط استاد امکان پذیر است بنابراین به صورت خودخوان و غیر حضوری توصیه نمی شود.

۲. بخش تدریس و تطبیق به منظور تثبیت آموخته ها و کسب مهارت در تطبیق آنها بر موارد است، چنانچه به کار عملی کم توجهی شود هدف مطلوب حاصل نمی شود لذا توجه عزیزان را نسبت به انجام تمرین ها و تطبیق ها بطور جدی جلب می نمایم.

۳. از آنجایی که در این مرحله آموزشی دانستن تمام مطالب، مسایل و جزئیات دنبال نمی شود لذا پرداختن به مسایل رئی و تکمیل، به کتب آینده واگذار می شود تا زمان مقرر برای نحو (۱) رعایت شده فرصت اتمام کتاب فراهم آید.

۴. در این کتاب ساختار کلی نحو ارایه شده است اما همانطور که گذشت هر متنی باید به تناسب مرحله خود به مسایل ورود داشته باشد بنابراین طبیعی است که ساختار کتاب متفاوت با ساختار دانش نحو باشد، پرداختن به برخی از مسایل نحو از دوره عمومی خارج است و در مرحله تخصصی ادبیات عرب مطرح می شود.

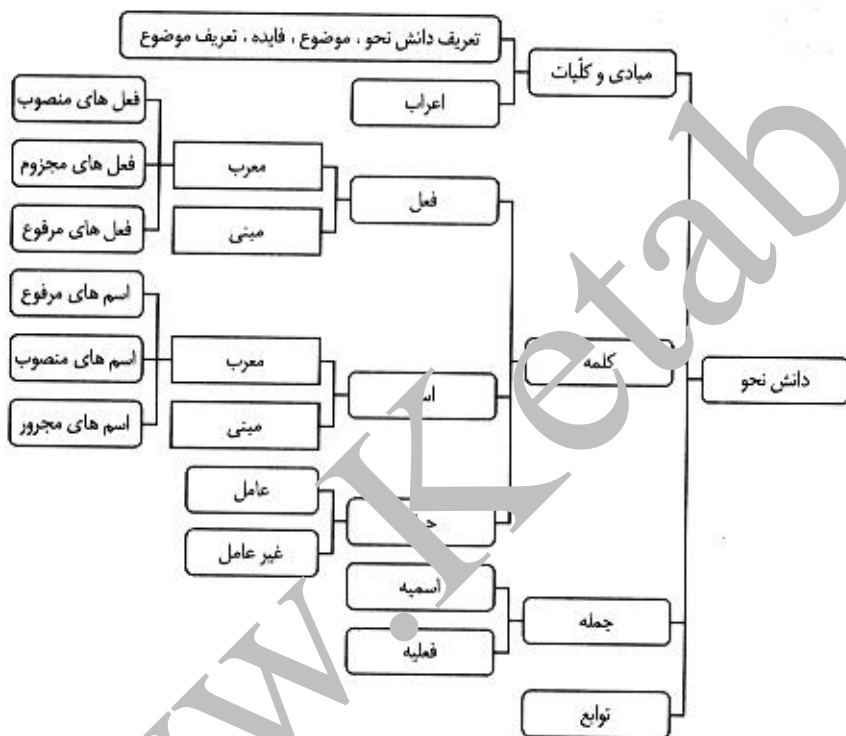
۵. مُلَخَّصُ الدرسِ که در آخر هر درس به زبان عربی در نظر گرفته شده است با هدف آشنایی با متون عربی است و ضمن اتقان محتوا از متن مختصر و روانی برخوردار است، شایسته است این قسمت مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

۶. در پایان کتاب، سوره مبارکه «نبأ» با نگاه نحوی آمده است و می تواند تطبیق مناسبی برای مطالب کتاب باشد از این رو توصیه می شود ضمن انس با کلام الهی نکات نحوی نیز در آیات، پیاده سازی شود تا مهارت در کاربرد قواعد ادبی، محقق شود.

در خاتمه از خداوند متعال برای ره پویان مکتب اهل بیت علیهم السلام موفقیت مسألت می نمایم. و ارم و گان مشمول عنایات کریمانه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه باشند.

اللهم وفقنا لما تُحبُّ و تَرْضی

ساختار کلی دانش نحو

شایان یادآوری است که در این کتاب مباحث مطرح شده بسته به اهمیت و اولویت آنها انتخاب و از نکات تفصیلی پرهیز شده است و به بحث پراکنده یا به طور جداگانه پرداخته نشده است، فقط در ضمن کلمه به اختصار بیان شده است، همچنین در بحث حروف به برخی از آنها اشاره شده است. مطالب گسترده پیرامون مسایل نحو در کتب آینده خواهد آمد.